

Орто, улаххан саастаах оҕолорго “Байанай” бырааһынньыгын сценарийа.

Сценарийы бэлэмнээтэ иитээччи Слепцова Жанна Афанасьевна.

Сыала: Байанай ый туһунан билиилэрин ханатыы – чинэтии, өбүгэ утуө угэһигэр убаастабылы иитии, айылҕаҕа харыстабыллаах сыһыанна иитии, булчукка убаастабылы ингэрии. Байанай ыйыгар анаан ытыллыбыт үлэни түмүктээһин, саха кинитин төрүт дьарыга булт туһунан оҕолор билиилэрин чинэтии, өбүгэлэр үгэстэрин, булт сиэрин – туомун салгыы билиһиннэрии. Айылҕаҕа таптала, харыстабыллаах сыһыаны иитии. Оҕо айар дьобуру сайыннарыы (уус – уран тылга, ырыаҕа, хоһоонно, үңкүүгэ, төрөөбүт дойдутун кыылларын, балыктарын, көтөрдөрүн билии).

Туттуллар тэрил: проектор, музыкальнай центр, кыыл тириилэрэ, булт тэриллэрэ: мончук, хапкан, илим, куйуур, саа, чааркаан, туһах, манок. Презентациялар: «Мин дойдум кэрэ айылҕата, кыыллара», «Кыыллар саналара», «Бултааһын, балыктааһын кэрэ түгэннэрэ». Музыкальнай физминутка «Пингвиннэр».

Оонньууга туттуллар маллар: уобуручтар, картонкаттан оһоһуллубут көтөрдөр, удочка, магниттаах балыктар, кыыллар суоллара, кыыллар мааскалара, илим, мээчик). Сертификат, грамота оҕо ахсаанынан, минньигэс бириистэр.

Барыта:

Сахалыы танаастаах оҕолор киирэн киэргэммит заалга олбохторго олороллор. Сахалыы музыка тыаһыыр.

Ытааччы: Утуө күнүнэн кунду оҕолор. Байанай күнүгэр аналлаах тэрээһиммитин саҕалыыбыт. Оҕолоор, сэтинньи ый – Байанай ыйа диэн ааттанар. Бүгүн биһиэхэ үөрүүлээх күн – Баай Барыылаах Байанайбыт күнэ. Үтүөкэн үгэстээх, Сээркээн сэһэннээх, өттүк харалаах Баай Байанай бырааһынньыгынан эбүрдэлиибит.

Ытааччы: Оҕолоор, «Байанай» диэн кимий? (Оҕолор эппиэттэрэ).

Ытааччы: Байанай диэн - ойуур иччитэ, булт танарата. Байанай киһилии майгылаах, уөрүннэн, бэриннэн, оҕо курдук оонньуулаах - омуннаах, ону тэнэ хомойумтуо, өһүргэс. Кини ойуур кыылларын, көтөрдөрүн харыстыыр. Ойуурга куһаҕан санаалаах, кыыллары барытын харыстаабакка өлөрө сылдьар булчут кэллэһинэ кыыллары, көтөрдөрү ыраах куоттаран, күрэтэн кэбиһэр эбит. Ол иһин ойуур кыылларын-көтөрдөрүн биһиги Байанай оҕолоро диэн ааттыыбыт.

Ытааччы: Онтон «Булчут» диэн кимий? (Оҕолор эппиэттэрин истэбит).

Ытааччы: Булчут диэн булугас талыгас, мындыр өйдөөх, кыанар улэһит, аһыныгас, көмүскэс, сиэрдээх утуө майгылаах киһи. Булт уөрэҕэ, булт

дьарыга уол оҕоҕо тугунан да солбуллубат уөрэх буолар. Булт арааһа сылы быһа бултанар. Бу ыйга булчуттар ыраах бултуу- алтыы бараллар. Күндү түүлээҕи экирэтэллэр, эһэкээннэригэр үөмэллэр, айах туталлар. Оту – маһы алдыатыам суоҕа, наадыарбын эрэ ылыам диэн андаҕар этэллэр. Саха булчута бултаан дьыэ кэргэнин иитэр – аһатар, тангыннарар.

Байанай күнүгэр аанаан оҕолор хоһоон этэллэр.

Моҕотой. (Гуляев Сандал).

Туораах бурдугу уорааччы,
Туой дьонтон куотааччы,
Туора – маары ойуолааччы,
Топпокко сылдыааччы,
Мултурус - илтирис ойор
Моҕотой бу олорор.

Киис. (Нектегаева Марина).

Кэпсэлгэ –сэһэннэ киирбит
Кэрэ кыылбын – кииспин,
Киэн тайҕабыт, кэтит сирбит
Кэрэмэс киэргэлэбин..

Кыра –кыра да буолларбын,
Кыыллартан аатырабын.

Тайах. (Нектегаев Миша).

Ууна сылдыар улахан
Ураа – ланкыр муостаах,
Килбик – сэмэй улахан,
Кини баһаам куустээх.

Кини аата тайах,
Бачыынката туйах.

Кырса. (Дохунаев Давид).

Туундараҕа төрөөммүн
Тунал манан өгнөөхпүн.
Күндү кылаан түүлээхпин
Көмүскэ да тэннээхпин.

Кырынаас. (Попов Родион).

Кырынаас сүүрэн иһэн
Кыра күдээҕи көрдө,
Ороҕун аанын аһан
Олороруттан үөрдэ
Уонна хаһан ылла да,

Оонньуу-кулэ Ыстан

Тайах. (Ушканов Алгыс).

Саха сириҥ ойуурун
Саамай бөдөн кыылабын.
Халдыайытын, хотоолун
Хаһаайына буолабын.

Энэ. (Гуляева Сайнаара).
«Тыатаақы» диэн ааттаахпын,
Тыаҕа, ойуурга баарбын,
Кыһынын утуйабын,
Арҕахха сынньанабын.
Куобах. (Дохунаев Аскалон).
Эрилис – чэрэлис
Көрөрүм түргэн,
Элэкис – мэлэкис
Истэрим сэргэх.
Минньигэс эбиэппин –
Талаҕы кэрбиибин,
Моркуоп да биэрдэргин
Биллибэт сирэрим.

Бытааччы: Маладыастар оҕолоор, кыыллар тустарынан хоһоон бөҕө билэр эбиккит. Аны билигин Байанай оҕолорун туһунан ким элбэх таабырыны таайар эбитий? Сөпкө таайдаххытына хоһоон истиэхпит уонна экранна кыыллар көстүөхтэрэ. Слайд «Мин дойдум кыыллара».

1.От мас аһылыктаах ойуоккалаан оҕонньор баар үһү.(Куобах)
Ойуолууру эрэ сатыыбын,
Ончу сатаан хаампаппын,
Олооччута да суох буолларбын
Онньоччу үктэнэбин.
Курун тыаҕа дьиэлээхпин,
Куттаһа суох куобахпын.

2.Түөспэр күннээхпин, сытыы харахтаахпын, мааны кутуруктаахпын диир аар үһү. (Саһыл)
Кэрии тыанан сэрэнэн,
Кэннин – иннин кэтэнэн.
Тонгуу хаары ойуулаан
Саһыл ааспыт саманан.

3.Сир иһигэр сибигинэйэ Мэхээлэ сытар үһү. (Эһэ)
Эһэ сууйар оҕолорун
Мэниктээн киртийбиттэр.
Дьабах сирэй, хоруо мурун
Дьүһүн бодо буолбуттар.
Атаах кыра эһэчээннэр
Суунуохтарын баҕарбыттар.

4.Кутуругунан ооньуур тиит тирэхтээх тинсирики сүүрүк баар үһү. (Тиин).

Тииттэн тииккэ чэрэнэлиир

Тиин тоҕо бачча үөрдэ?

«Эриэхэ манна элбэх», - диир

Эргичиннии олорто.

5.Туох ойуурга куруук аччык сылдыарый? (Бөрө)

Сиэхпин – аһыахпын баҕаран,

Сиксиллэ сиэлэн иһэбин.

Тугу булан, ханна баран,

Бүгүн үссэнэ түһэбин.

Субуруйар сур бөрөбүн,

Уна –ханас туой көрөбүн.

Бытааччы: Маладыастар оҕолор кыыллар тустарынан элбэх таабырыннары билэр эбиккит.

Билигин Байанай оҕолоро хайдах санаралларын истиэхпит. (Кыыллар, көтөрдөр саналара).

Хотугу ункүү. Уолаттар толорууларыгар.

Биһиги уолаттарбыт улаттахтарына эмиэ ажаларын курдук булчут буолуохтара.

Бытааччы: Оҕолоор! Алааска, тыаҕа хаһытыр, улаханлык айдаарар бобулар.Көтөр уйатын көрдөхпүтүнэ тыыппаппыт-алдыаппаппыт.

Оту – маһы алдыаппакка ортууй сылдыахтаахпыт. Оччоҕо сир – дойду иччитэ Аан Алахчын Хотун сөбүлүүр.Ууга кири-бөҕү быраҕар көнүллэммэт.

Слайд «Мин дойдум кэрэ айылҕата, кыллара».

Физминутка «Пингвиннэр». Слайд.

Бытааччы: Ити курдук биһиги олоорор айылҕабытын харыстыахтаахпыт.

Билигин биһиги бары булчуттар буолан ооньуохпут. Булчут сытыы харахтаах, күүстээх илиилээх, булугас өйдөөх буолар. Ким саамай сытыы харахтаабын, сымса илиилээҕин быһаарыахпыт, билиэхпит.

Ооньуу: « Кусчуттар» (оҕо картонкаттан оноһуллубут күүһү мээчигинэн таба быраҕан охторуохтаах).

Кыргыттар толорууларыгар үнкүү «Кыталыктар».

Бытааччы: Кылбаннаһа дайбанан , кыталыктар киирдилэр.

Киирэн кытыл саҕатыгар Индигиргэ түстүлэр.

Оонньуу: «Балыксыт».(Оҕо удочканнан хас балыгы туппутун ахсаанын ааҕар уонна балыктар ааттарын сөпкө этиэхтээх).

Ытыгааччы: Салгыы оонньуубут. Бүгүн биһиги бары Байанай оҕолоро буолуохпут.

Оонньуу: «Ханнык кыыл суолай?».(Кыыл суоллаах уобуруччтар сыталлар, музыка тыаһыыр,музыка тохтоотоҕуна оҕолор хамаанданы истэн ааттаммыт кыыл суола баар уобуруччугар кириэхтээхтэр).

Ытыгааччы; Оҕолоор, былыр – былыр биһиги өбүгэлэрбит булда суох кыайан олоҕботтор эбит. Араас кыыл тириититтэн ичигэс танас тиктэллэр, көтөр - сүүрэр этин буһаран сииллэр. Ол иһин уһун кыһыннарын ачыктаабакка, тонмокко кыстыылар эбит. Ол бултуур үгэстэрэ билингэ диэри хаалан эһиги эһээлэргит, аҕаларгыт, убайдаргыт бултуулар. Булчуттар кыыллары наадыдаختарына эрэ бултуулар. Кыыл тириитинэн тигиллибит танас ичигэс буолар.

Аҕалар бэлэмнээбит презентациялара. Слайд «Бултааһын, балыктааһын кэрэ түгээнэрэ ».Булчут туттар тэриллэрин оҕолорго билиһиннэри – көрдөрүү.

Экранна булчуттар тыаҕа сылдьан сиэри-туому хайдах тутуһаллара, булт тэриллэринэн хайдах тутталлара көстөр.

Ытыгааччы: Бүгүн биһиги Байанай оҕолорун туһунан кэпсэтибит. Байанайбыт көрү – нары таптыыр, онон биһиги дуоһуйа оонньоотубут – көрүлээтибит.

Биһиги Аар тайҕабытын, тулалыыр айылҕабытын, кыыллары аһынар, харыстыыр буола улаатаарын! Оччоҕо эрэ көтөр – сүүрэр үксуу туруо, Баай Байанайбыт араас булдуна күндүлүү туруо!

Байанай ыйа быйаны тосхойдун!

Кыайылаахтары наҕараадалааһын. Хаартыскаҕа түһүү.